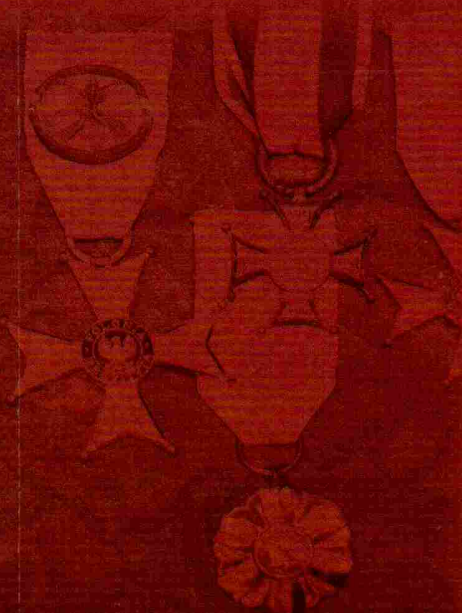


**Ziemia
Gnieźnieńska
w powstaniu
wielkopolskim
1918–1919**



Komitet organizacyjny:
Janusz Karwat, Gerard Kucharski, Grzegorz Łukomski

Recenzent:
prof. zw. dr hab. Tadeusz Dubicki

Projekt okładki i skład:
Tomasz Brończyk Studio StrefaDTP

Korekta:
Klaudia Englert

Książka ukazała się dzięki wsparciu finansowemu:
Starostwa Gnieźnieńskiego
Miasta Gniezna
Gminy Gniezno
Gminy Trzemeszno
Gminy Czarniejewo
Gminy Kłecko
Gminy Witkowo
Gminy Mieleszyn
Gminy Kiszkowo
Gminy Łubowo
Gminy Niechanowo

© Copyright by Autorzy 2014

ISBN 978-83-937211-4-6

Wydawca i druk: Drukarnia Braci Wielińskich s.c., Jerzy Wieliński, Ludwik Wieliński
ul. Nadbrzeżna 1, 62-500 Konin

Spis treści

Przedmowa Starosty Gnieźnieńskiego Dariusza Pilaka	7
Grzegorz Łukomski	
Wstęp. Powstanie wielkopolskie z perspektywy historycznej	9
Grzegorz Łukomski	
Historiografia powstania wielkopolskiego – sine ira et studio	13
Janusz Karwat	
Myśl i organizacje niepodległościowe na Ziemi Gnieźnieńskiej przed wybuchem powstania wielkopolskiego 1918/1919	23
Marceli Kosman	
Duchowieństwo archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej wobec sprawy odzyskania niepodległości podczas pierwszej wojny światowej	37
Patrycja Kanafocka	
Aktywność gnieźnianek w powstaniu wielkopolskim – początek czy rezultat pracy narodowej?	51
Gerard Kucharski	
Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Gnieźnie	67
Stanisław Jakóbczyk	
Pieśni Powstania Wielkopolskiego według Sylwestra Kubery	83
Edward Wrześniewski	
Pieśń patriotyczna w edukacji Wielkopolan u schyłku epoki zaborów	91
Andrzej Leśniewski	
Kulturowe reminiscencje lokalnej tożsamości zrywu powstańczego	99
Anna Frąckowiak, Bartosz Krąkowski	
Ślady i pozostałości źródłowe powstania wielkopolskiego na ziemi kiszkowskiej	127

Paweł Brzeźniak

Materialne ślady powstania wielkopolskiego w gminie Gniezno 147

Marek SzczepaniakŹródła archiwalne i materiały historyczne do dziejów powstania wielkopolskiego
przechowywane w Archiwum Państwowym w Poznaniu Oddział w Gnieźnie
i w Izbie Tradycji Gimnazjum nr 2 w Gnieźnie..... 157**Anna Wesołowska**Powstanie wielkopolskie w powiecie gnieźnieńskim –
obraz powstania na lokalnych portalach internetowych..... 167**Patrycja Knast, Maciej Kędzierski**Obchody powstania wielkopolskiego na podstawie gazety *Lech* 173**Krzysztof Gronikowski**

„Powstańcze” lipy w Kłecku 179

Noty o Autorach 181

Szanowni Państwo,

Niezasłużone milczenie wielu przekazów historycznych związane z Powstaniem Wielkopolskim sprawiło, że ten zbrojny czyn mieszkańców Prowincji Poznańskiej przeciwko Rzeszy Niemieckiej w świadomości wielu współczesnych Polaków pozostał niezauważony. Tymczasem zbrojne powstanie mieszkańców Wielkiego Księstwa Poznańskiego, to w historii politycznej Polski jedno z niewielu tak spektakularnych zwycięstw.

Za bezpośrednią przyczynę początku powstania we współczesnej historiografii uchodzi podniosła atmosfera i zryw uczuć narodowych w związku z wizytą w Poznaniu Ignacego Jana Paderewskiego. Prawdą jest jednak to, że Wielkopolanie – zgodnie zresztą ze swoją naturą – bardzo skrupulatnie i metodycznie przygotowywali się do długo wyczekiwanego czynu zbrojnego. Tajne organizacje o charakterze wojskowym, bractwa strzeleckie i kurkowe, towarzystwa i stowarzyszenia kulturalne był doskonałą bazą dla działań politycznych, a następnie militarnych na terenie całej Wielkopolski.

Doskonała organizacja, odpowiednie przygotowanie i rozważne działania sprawiły, że w przeciągu zaledwie dwóch miesięcy Powstanie Wielkopolskie zwyciężone zostało pełnym sukcesem.

Od tamtych wydarzeń minęło już dziewięćdziesiąt sześć lat. W świadomości, i to pewnie mniejszości mieszkańców Wielkopolski, pozostała już tylko pamięć. Tradycje powstańcze kultywuję w zasadzie jedynie najbliżsi dawnych bohaterów. Większość nie pamięta lub po prostu nie wie zbyt wiele na temat samego powstania, jego przyczyn i daleko idących konsekwencji.

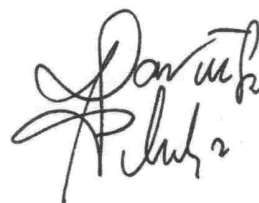
Tymczasem pamięć o tamtych wydarzeniach jest konieczna. Nie chodzi jedynie o puste deklaracje dotyczące szacunku i oddania dla bohaterskiej walki i ofiary poprzednich pokoleń. Niezwykle cenne i ważne z tego punktu widzenia jest już samo przekazywanie wiedzy, odkrywanie na nowo ludzi, miejsc i rzeczy związanych z tym wydarzeniem.

Do Państwa rąk trafia kolejna publikacja poświęcona tej tematyce. Posiada ona szereg walorów naukowych, językowych, redakcyjnych. W mojej ocenie najistotniejsze jest jednak to, że w sposób profesjonalny, acz z dużą dozą swobody pióra podejmuje ona tematykę Powstania Wielkopolskiego.

Dziś pamięć, szacunek i troskę związaną z naszą wspólną przeszłością najpełniej daje się poznać właśnie przez odkrywanie jej na nowo. Wciąż potrzebujemy nowych badań naukowych, śmiałych i odważnych perspektyw badawczych, niekiedy prowokacyjnych wniosków i ustaleń. Potrzebujemy jednak także wciąż na nowo pochylać się nad tym co jest naszym dziedzictwem, spuścizną przeszłych pokoleń. Prawdą jest bowiem to co pisał Jonathan Carroll, iż „nie możesz zmienić przeszłości, ale przeszłość zawsze powraca, żeby zmienić Ciebie. Zarówno twoją teraźniejszość jak i przyszłość.” Głęboko wierze w to i jestem przekonany o tym, że naszą współczesność może i powinna nieustannie korygować nasza przeszłość, pamięć, szacunek i troska o minione dziedzictwo. Jednocześnie tylko świadomość przeszłości może stać się dobrą podstawą odważnego i roztropnego patrzenia w przyszłość. Nie inaczej jest także w przypadku wiedzy i pamięci o Powstaniu Wielkopolskim.

Z tym większą radością i uznaniem przyjąłem informację o tej publikacji. Z tym samym optymizmem zachęcam do jej uważnej lektury i propagowania w swoich środowiskach.

Z wyrazami szacunku,



Dariusz Pilak
Starosta Gnieźnieński

Wstęp

Powstanie wielkopolskie z perspektywy historycznej

Dla Polaków minione XX stulecie zaczęło się wielce obiecująco. „*Polonia Restituta*” – Polska Odrodzona, to realny byt polityczny, istniejący od 1918 roku – wyznik kilkupokoleniowych zmaganiań oraz pomyślniej konfiguracji międzynarodowej i geopolitycznej. Przestrzeń geopolityczna dla narodu zasiedlającego od wieków środkową część kontynentu – zawsze w przeszłości miała znaczenie szczególne.

Powstanie wielkopolskie (1918–1919) nade wszystko zawiera się w kategorii „interesu narodowego”. Interes ów to najważniejszy element systemu wartości nadrzędnych, niezbędny dla zaspokojenia potrzeb narodu. Pojęciem tym posługiwał się w swej publicystyce i działalności politycznej Roman Dmowski, ceniony współtwórca i orędownik nowoczesnego myślenia o Polsce. Zawdzięczamy myśli Dmowskiego wiele. Zdefiniował i upowszechnił bowiem także istotę kolejnego ważnego pojęcia: „polityka polska”. Zerwał z ukształtowaną w XIX wieku tradycją myślenia o Polsce w kategoriach romantycznych, walki dobra ze złem i ufnej wiary, że to pierwsze musi w końcu zwyciężyć. Zracjonalizował myślenie o narodzie i państwie. Romantyzm polityczny zastąpił politycznym realizmem. Przypomniawszy, iż w polityce liczy się nade wszystko interes i siła, niezwykle mało pozostawiając miejsca na romantyczne idee, emocje i uczucia. „Polityka polska” to pojęcie dla Dmowskiego kluczowe, bardziej adekwatnie oddające istotę sprawy, niż „racja stanu”. „Politykę polską wiązał ściśle z bez wątpienia szerszym pojęciem „interesu narodowego”.¹ To ważne przesłanie było efektem ewolucji pewnego szczególnego nurtu politycznego, nazwanego z czasem ogólnie i dość nieprecyzyjnie Narodową Demokracją, nurtu, który ukształtował u schyłku XIX wieku pierwszą na ziemiach polskich nowoczesną partię polityczną.

Przypomnijmy zatem na czym ów romantyzm polegał. W powszechnej polskiej świadomości historycznej problem zaborów, okupacji – słowem niebytu

¹ Por. uwagi Marka Kornata, *Idee patriotyzmu w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, [w:] Polska czyli ...Idee wspólnoty politycznej i tożsamości narodowej w polskiej tradycji intelektualnej. Pod redakcją Arkadego Rzegockiego, Kraków 2011, s. 128–130; także: Mariusz Kułakowski (właśc. Józef Zieliński), *Roman Dmowski w świetle listów i wspomnień*, Londyn 1968, t. 1, s. 237 (list do Zygmunta Miłkowskiego z 13 września 1901 r.).

politycznego państwa – wiąże się ściśle z wiekiem XIX. Etos walki o niepodległość, cała tradycja z ową walką związana, to część narodowych dziejów i swoistej martyrologii narodu. Niepodległość Polski była jednak już wówczas w swej istocie sprawą nie tylko samych Polaków, lecz także problemem politycznym o wymiarze europejskim.

Dziewiętnastowieczną historię Polski bez wątpienia zdominowały kolejne narodowe zrywy niepodległościowe. Dla wielu realistycznie myślących obserwatorów i uczestników ówczesnej europejskiej sceny politycznej było sprawą oczywistą, iż ponad dwudziestomilionowy naród, tworzący do niedawna duże i liczące się państwo, naród o bogatej przeszłości i kulturze stanowiącej część europejskiego dziedzictwa cywilizacyjnego, silny poczuciem własnej tożsamości – dąży do odzyskania należnej mu pozycji w szeregu innych nacji Starego Kontynentu.

W 1903 roku Roman Dmowski opublikował istotną w swym dorobku pracę, *„Myśli nowoczesnego Polaka”*. w centrum zainteresowań sytuował więc naród polski jako integralną, historyczno – kulturową i etniczną całość. Jako pierwszy sformułował, na czym polega nowoczesne pojmowanie patriotyzmu, który utożsamiał z interesem narodowym, który zastępował partykularne interesy grup społecznych. Ta także istotna zmiana związana była z demokratyzacją życia społecznego, w tym szczególnie politycznego, oraz demokratyzacją kultury. Głosił idee solidaryzmu narodowego, nawoływał do odpowiedzialności na przyszłość narodu, zainicjował tworzenie przez Ligę Narodową struktur politycznych i społecznych na ziemiach trzech zaborów.

„(...) Demokracja nasza – pisał – pozostająca w ścisłych stosunkach z demokracją europejską, zawsze miała charakter liberalny, wysuwała na pierwszy plan ideały wolności, jakkolwiek konieczność zmuszała ją do walki przede wszystkim o państwo polskie w okresie popowstaniowym [powstanie styczniowe – G. Ł.], w którym antynarodowy system wychowania publicznego dał Polsce pokolenie najmniej samodzielne umysłowo, jakie kiedykolwiek posiadała, szablony europejskie do takiego stopnia zostały przeniesione na nasz grunt przez socjalistów, że patriotów marzących o niepodległej Polsce... nazywano szowinistami, odsądzano od czci i wiary.(...)”²

Doceniał większe zaawansowanie Polaków z zaboru pruskiego w zakresie walki narodowej. Stąd właśnie, z kresów zachodnich należało czerpać inspiracje. „(...) Polacy z innych dzielnic, spotykając się z Poznańczykami przykro bywają nieraz dotknięci ich poglądami na życie, ich odmiennymi wprost zasadami etycznymi, razi ich suchy realizm, twardość i nawet w pewnej mierze Nielitościwość w pojmowaniu życia. Tłumaczą to sobie zazwyczaj krótko, uważając wszystko za skutek zniemczenia, gdy tymczasem obok pewnego znacznego, co prawda, wpływu kultury niemieckiej, działa tu o wiele silniej zmiana trybu życia, konieczność przystosowania się do warunków nieustającej walki (...)”³

² R. Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka*, Wyd. drugie, Lwów 1904, s. 185.

³ Ibidem, s. 79–80.

W nieodległej przeszłości, w państwie komunistycznym (druga połowa XX wieku) nauki historyczne traktowano bardzo instrumentalnie, jedynie w kategoriach ideologicznych. W myśl ówczesnych wskazań metodologicznych, zamiast tworzonej przez ludzi (społeczeństwo) historii propagowano bliżej nieokreślony, enigmatyczny „proces dziejowy”, przebiegający „obiektywnie”, a więc niezależnie od kogokolwiek. Sprawcą wszystkiego był jedynie – jak możemy się domyślać – tajemniczy platoński Demiurg.

Ważną częścią *ars historica* są badania regionalne, zwane też kolokwialnie regionalistyką, prócz niewątpliwych, godnych podkreślenia naukowych efektów – mają bardzo istotny aspekt społeczny, ba – narodowy. Są potrzebne. Współczesny język dyskursu publicznego, zwłaszcza widoczny w niektórych mediach, bardzo nieprecyzyjnie posługuje się terminami: naród, narodowość, nacjonalizm, społeczeństwo. Ten ostatni termin coraz częściej zastępuje określenie „naród” czy „Polacy”. A przecież są to w sensie semantycznym słowa bardzo jednoznaczne. Społeczeństwo to zbiorowość zdecydowanie luźniej z sobą powiązana, w przeciwieństwie do narodu. Nie wystarczy mówić po polsku by być Polakiem – to przecież bardzo proste i – wydaje się – zrozumiałe dla każdego „członka społeczeństwa”.

Powstanie wielkopolskie to integralna część polskiej myśli politycznej, zwłaszcza tej narodowodemokratycznej. Jest pewnym historycznym kontinuum, uczy – wzorem wielkopolskich twórców pracy organicznej – obywatelskości, współtworzy – na lokalną skalę – społeczeństwo obywatelskie. Uczy polskości, pamięci o swoich korzeniach, o narodzie. Było to dzieło nie tylko w sensie politycznym oraz militarnym potrzebne lecz i mądre – w potocznym i szerokim rozumieniu. Jego przesłanie jest bardzo wyraźne także współcześnie, w realiach geopolitycznych Unii Europejskiej.

Bez wątpienia historię tworzą ludzie, a zachowanie ich dzieła w zbiorowej pamięci jest bardzo ważną częścią pracy historycznej. Tworzy się w ten sposób tożsamość regionalna i ponadregionalna (narodowa). Badania naukowe związane z powstaniem wielkopolskim mają także znaczenie kulturotwórcze, lokalną historię wpisując do kanonu ogólnopolskiego. Ziemia Gnieźnieńska to kolebka polskiej państwowości i polskości – warto o tym pamiętać.

Dziewięćdziesiąta piąta rocznica wybuchu powstania wielkopolskiego to z pewnością dobra okazja do naukowej refleksji. W pracy zaprezentowano najnowsze wyniki badań związanych z wydarzeniem, które przyniosło niepodległość Wielkopolsce, a więc także mieszkańcom Ziemi Gnieźnieńskiej.

W imieniu Zakładu Studiów Gnieźnieńskich Instytutu Kultury Europejskiej UAM dziękuję wszystkim Autorom – uczestnikom niniejszego przedsięwzięcia.

prof. zw. dr hab. Grzegorz Łukomski

Gniezno, w październiku 2014

Ślady i pozostałości źródłowe powstania wielkopolskiego na ziemi kiszkowskiej

Są wydarzenia, o których nie powinno się zapominać, które na zawsze powinny pozostać w świadomości narodu, otoczone żywą pamięcią. Do takich wydarzeń należy również Powstanie Wielkopolskie.

Pamięć o zwycięskim zrywie naszych przodków jest w społeczeństwie żywa – czym świadczy chociażby dbałość o groby poległych uczestników powstańczych zmagani, liczne pomniki i tablice, spotkania i rekonstrukcje walk, a także publikacje omawiające wydarzenia i ich skutki.

Zbrojny czyn Wielkopolan 1918-1919 doczekał się wielkiej ilości opracowań. Znana jest dzięki nim olbrzymia ilość faktów, jednak bardzo mało jest przekazów źródłowych, z terenu gminy Kiszkowo. Stało się tak, ze względu na jego konspiracyjny charakter. Duży wpływ na zachowanie pamiętek, dokumentów i wspomnień zapisanych na podstawie relacji uczestników miała II wojna światowa.

Miejsca pamięci narodowej w okresie okupacji hitlerowskiej należały do najbardziej tępionych pamiętek historycznych. Często uczestnicy powstania ze strachu przed wrogiem niszczyli wszelkie ślady udziału w tym wydarzeniu. Dopiero po zakończeniu II wojny światowej zaczęto przywracać ważne miejsca. Łączono też poległych powstańców z ofiarami II wojny światowej, gdyż jedni i drudzy stracili życie w walce z tym samym wrogiem.

Co dziś, po 95 latach, zostało z legendy tamtych dni?

Gmina Kiszkowo nie zaznaczyła się w jakiś wyjątkowy sposób na mapie Powstania Wielkopolskiego. Zapewne duży wpływ na taką sytuację miało geograficzne położenie gminy blisko Poznania i Gniezna (głównych powstańczych ośrodków) oraz to, że na jej terenie nie było ważnych strategicznie miejsc. Wiadomo, że główne walki odbywały się w większych miastach oraz na zachodnich i północnych granicach regionu. Nie mniej jednak mieszkańcy Gminy Kiszkowo, oprócz drobnych potyczek na terenie gminy: walka o pocztę w Kiszkowie, czy w Głębokiem, brali czynny udział w powstaniu walcząc i ginąc daleko od rodzimej ziemi kiszkowskiej.

Niech świadczy o tym chociażby fakt, że do tej pory udało się stworzyć listę blisko 60 osób, które brały udział w walkach. Mamy świadomość, że jest to lista niepełna gdyż na ten temat zachowało się bardzo mało informacji.

Nie było zorganizowanej grupy na tym terenie, nikt też nigdy nie opracował kompleksowo działań powstańczych. Z różnych wspomnień, wrywkowych zapisków z kronik czy publikacji opisujących sąsiednie gminy, dokumentacji ZBoWiD Kiszkowo, dowiadujemy się o osobach biorących udział w działaniach wojskowych.

Wiadomo, że mieszkańcy wschodniej części gminy tj. Imiołek, Sławna, Skrzetuszewa, Łagiewnik Kościelnych, Woli Łagiewnickiej wyruszyli najpierw wspomagać działania w Kłecku a potem do Gniezna, natomiast zachodnia część: Kiszkowo, Karczewo, Dąbrówka Kościelna, po walkach w Kiszkanie, ruszyła w kierunku Poznania i Szamotuł.

Na terenie gminy znajdują się trzy groby powstańców którzy zginęli bezpośrednio w walce lub w wyniku odniesionych ran. Dwa pojedyncze groby znajdują się na cmentarzu w Kiszkanie oraz jedna zbiorowa mogiła, w której pochowano 3 powstańców w Sławnie.

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZIEMI KISZKOWSKIEJ

Pierwszym z nich jest pomnik poświęcony poległym i pomordowanym w latach 1918–1919 oraz 1939–1945 znajdujący się na kiszkowskim rynku. Jego uroczyste odsłonięcie nastąpiło 22.09.1974 r. Było to bardzo doniosłe wydarzenie. Rozpoczęło się w budynku Szkoły Podstawowej, skąd wyszedł korowód ulicą Szkolną w kierunku Rynku. Brali w nim udział: przedstawiciele władz gminy, członkowie ZBoWiD-u, harcerze, młodzież szkolna i mieszkańcy Kiszkowa. Po odśpiewaniu hymnu narodowego, uroczystego odsłonięcia dokonał Marian Górski, Naczelnik Gminy, po czym złożono pamiątkowe wieńce i ogłoszono przemówienia. Pomnik ten, ma kształt obelisku. Przymocowana jest do niego marmurowa tablica, z napisem:

**„Poległym za Ojczyznę. 1918-1919 1939-1945.
W XXX rocznicę wyzwolenia.
Koło ZBoWiD Kiszkowo”.**

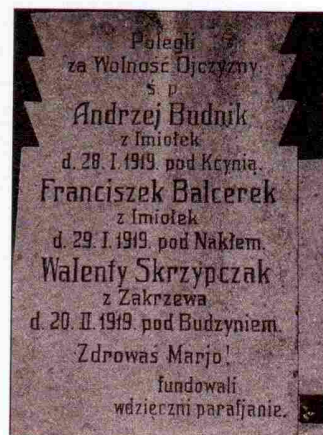
Nad tablicą widnieje godło Orła Polskiego na tle krzyża i napis „Grunwald 1410 Berlin 1945”, dla upamiętnienia dwóch wielkich zwycięstw w walce z Niemcami.

Pod pomnikiem zakopana jest butelka z aktem erekcyjnym, z dnia 20.08.1974 r., do której dołączono 1 banknot 50 zł z 1939 r., 2 banknoty 100 zł z 1939 r., 30 monet 5 groszowych z 1962 r., monetę 10 zł z 1972 r. Pod aktem podpisali się: Naczelnik Gminy Marian Górski, Sekretarz Koła ZBoWiD Tadeusz Michalak, Skarbnik Koła ZBoWiD Aleksander Grajek oraz członek Koła ZBoWiD Stanisław Chmiel.



Pomnik na Rynku w Kiszowie. Uroczystości 94 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 27.01.2013 (fot. A. Frąckowiak)

GROBY POLEGŁYCH UCZESTNIKÓW POWSTAŃCZYCH ZMAGAŃ



Zbiorowa mogiła poległych powstańców wielkopolskich w Sławnie (fot. A. Frąckowiak)



Groby Leona Welnica i Michała Kochanowicza, na cmentarzu w Kiszkanie (fot. B. Krąkowski)

Drugie miejsce to Izba Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszkanowskiej w Łagiewnikach Kościelnych. Otwarcie tego obiektu odbyło się 15.10.2012 roku. Zebrane tam zbiory zostały przedstawione na 3 ekspozycjach.

Pierwsza znajduje się przed szkołą. Zostały tam zgromadzone i odrestaurowane maszyny i urządzenia rolnicze z przełomu XIX i XX wieku, tj. pługi, radła czy młocarnie, a nawet takie unikatki, jak kamień-żarno z ostatniego wiatraków pracującego na terenie gminy Kiszkanowo.

Druga część mieści się w drewnianym, prawie stuletnim budynku gospodarczym, znajdującym się za szkołą. Zebrane zostały przedmioty z życia codziennego mieszkańców, z wyposażenia domu i jego obejścia.

Poddasze Izby zaaranżowano na wzór pomieszczenia wiejskiego z kuchnią, kąpielnią toaletową oraz z sypialnią. Są tam meble, stare sprzęty kuchenne, naczynia, sztuczki i elementy garderoby. Na dole, w dwóch pomieszczeniach, zobaczyć można narzędzia rolnicze i rzemieślnicze, elementy zaprzęgów i sprzęty przetwórstwa domowego, takie jak szatkownice do kapusty, maselnice czy wirówka do miodu.

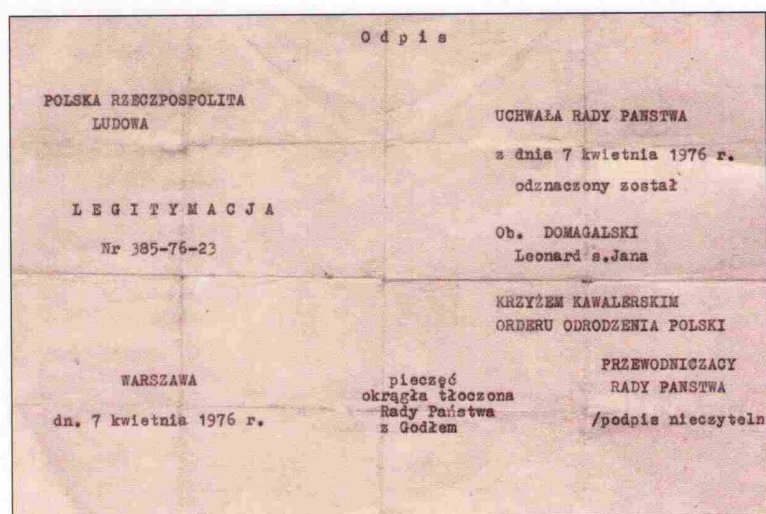
Trzecia ekspozycja znajduje się w sali szkolnej. Zebrano tam przedmioty z wyposażenia szkoły, pierwsze urządzenia elektryczne i elektroniczne oraz pamiątki



Odnaczenia wojskowe, znajdujące się w zbiorach Izby Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszewskiej w Łagiewnikach Kościelnych (fot. A. Frąckowiak)

W IPiTZK znajdują się także odznaczenia wojskowe. Są to: powojenne krzyże Virtuti Militari V kl, Polonia Restituta krzyż srebrny i złoty, order budowniczych Polski Ludowej, odznaka grunwaldzka.

Interesująca jest odznaka pamiątkowa Frontu Pomorskiego z 1920 r. Nadawano ją od 1928 r. żołnierzom 2 dywizji strzelców wielkopolskich (późniejszej 15-tej dywizji), walczącym pod Gniewkowem, bądź też biorącym udział w zajmowaniu twierdz w Toruniu, Grudziądzu i Chełmnie.



Odnaczenia znajdujące się w zbiorach Izby Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszewskiej w Łagiewnikach Kościelnych (fot. A. Frąckowiak)

2477

**ZWIĄZEK BOJOWNIKÓW
o WOLNOŚĆ I DEMOKRACJĘ**
Zarząd Okręgu

W



(podpis posiadacza legitymacji)

Adres zamieszkania

Zmiana adresu

Legitymacja Nr

Nazwisko

Imię

urodz. w

dnia m-ca r.

JEST CZŁONKIEM ZWYCZAJNYM-BODOPIECZNYM*)
ZWIĄZKU BOJOWNIKÓW o WOLNOŚĆ I DEMOKRACJĘ

od dnia m-ca r.

Wydano dnia m-ca 197 r.

Nr ewidencyjny

(pieczęć)

Sekretarz

Prezes
Zarządu Okręgu

(podpis) (podpis)

*) Niepotrzebne skreślić
Zam. 143/PWH/Wa/CWD
285 - LDA - 20.1.70 - P-66/329 - 90.000 szt.



ob. **Dąbrowski Józef**
zamieszkały w **Łagiewniki Kościelne**
przy ul. **Pow. Gnieźno**
jest inwalidą wojennym
wdową, sierotą (niepotrzebne skreślić) po: poległym na wojnie
inwalidzie wojennym
i członkiem Związku.

Gnieźno dn. 22. IV. 1945 r.

Sekretarz Przewodniczący

Nr. ewidencji: 493

Data urodzenia: 23. I. 1882 r.

Miejsce urodzenia: **Uścibóg p. Włodzisław**

Stan rodzinny: **żonaty**

Rodzaj poszkodowania: **Stan po amputacji
ręki prawej z zachowaniem
kikutu umożliwiającemu zastę-
powanie protezą.**

% niezdolności do pracy: w związku ze służbą wojsk.: 75%
ogólny: 75%

Nr. ks. inwalidzkiej (dekretu): **II. 60/46**

Wydanej (go) przez: **Starostwo Pow. Gnieźno**

Należy do Organizacji od: **11. 11. 1945 r.**

Dokumenty i legitymacje znajdujące się w zbiorach Izby Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszkowskiej w Łagiewnikach Kościelnych (fot. A. Frąckowiak)



Dokumenty i legitymacje znajdujące się w zbiorach Izby Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszkowskiej w Łagiewnikach Kościelnych (fot. A. Frąckowiak)



Ks. Józef Radoński (19.03.1866–11.07.1936).
Fot. Archiwum Urzędu Gminy w Kiszkanie

Opisując Powstanie Wielkopolskie na ziemi kiszkowskiej, nie sposób nie wspomnieć o udziale księdza Józefa Radońskiego, proboszcza parafii p.w. św. Mikołaja w Sławnie w latach 1902-1932. Jego posługa była pełna poświęcenia dla dobra parafii. W czasie Powstania Wielkopolskiego brał czynny udział w pracy nad zorganizowaniem życia narodowego, wypowiadając swoje przekonania narodowe. Mobilizował Polaków do walki, a ich działania spisywał w swej kronice: Sławno było „wsią zjednoczenia”. Radoński wymienia zasługi kowala Ratajczaka z Głębockiego, który był duszą zrywu patriotycznego”. Pisał także, że „Sławno jest stacją jeżdżących wozami umundurowanych chłopów, wyprawiających się bądź samorzutnie, bądź za namową po broń do kolonii niemieckich.

01.01.1919 – wyprawa po broń do Witakowic

04.01.1919 – wyprawa po broń do Jagniewic (przez Myszki i Rybno Wlk)

Chłopi ze Sławna obsadzili tajną pocztę. Liczba jeńców wojennych w poszczególnych miejscowościach kształtowała się następująco: Ujazd 22, Skrzetuszewo i Witakowice 18, Sławno 4, Węgorzewo 10, Żylice 3, Huby Głębockie 1, Huby Ujazdowskie 1. W Powstaniu Wielkopolskim brało udział z parafii 39 żołnierzy, z Dziećmiarek, Myszek, Sławna, Żylic, Głębockiego. Udali się do Gniezna, a następnie do Inowrocławia. 10 z nich poległo w walkach.

Opr: A. Frąckowiak, B. Krąkowski, na podst. „Kroniki parafii, dekanatu i okolicy Sławna tudzież osobistych przeżyć ks. proboszcza Radońskiego”.

**LISTA UCZESTNIKÓW POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO –
opracowana na podstawie dokumentów ZBoWiD z Kiszkowa.**

1. BALCEREK FRANCISZEK – (*14.11.1899, ?) – IMIOŁKI
2. BRACISZEWSKI PIOTR – (*29.06.1893, ?) – IMIOŁKI
3. BRACISZEWSKI JÓZEF – (*14.03.1898, ?) – IMIOŁKI
4. BUCZKOWSKI FRANCISZEK (*04.12.1892, ?) – KISZKOWO
5. BUDNIK ANDRZEJ – (*08.11.1889, ?) – IMIOŁKI
6. CIESIELCZYK WŁADYSŁAW – (*04.06.1903, ?) – TUROSTÓWKO
7. CIESIELSKI – GNIEWKOWO
8. CHOJNACKI WŁADYSŁAW – (*15.03.1898, ?) – WOLA ŁAGIEWNICKA
9. DOMAGALSKI LEONARD – (*27.10.1902 +27.03.1979) SŁAWNO
10. DOMAGALSKI STEFAN – SŁAWNO
11. DOMAGALSKI WIKTOR – (*04.10.1898, ?) – SKRZETUSZEWO
12. EWICZ TOMASZ – (*21.07.1900, ?) – WOLA ŁAGIEWNICKA
13. FILIPOWSKI ADAM- KARCZEWO – dowódca podczas walk o pocztę w Kiszkanie
14. GRAJEK ALEKSANDER
15. JAKUBOWSKI FRANCISZEK – KISZKOWO
16. KABACIŃSKI STEFAN (*25.03.1891-+10.07.1977) – KISZKOWO
17. KABACIŃSKI WIKTOR (*05.08.1892, +02.09.1983) – IMIOŁKI
18. KACZÓR WALENTY (*1887) – WOLA ŁAGIEWNICKA
19. KAŻMIERSKI MICHAŁ – SKRZETUSZEWO
20. KAŻMIERSKA HELENA – (*14.05.1901, ?) –SKRZETUSZEWO
21. KĘDZIORA MARIAN (*16.09.1899, ?) – RYBNO WIELKIE
22. KOCHANOWICZ MICHAŁ – (*19.09.1885 +29.01.1919) KISZKOWO
23. KOŁAŃCZYK WAWRZYN (*1878) – WOLA ŁAGIEWNICKA
24. KRÓL FRANCISZEK (*20.01.1899, ?), TUROSTOWO
25. KUPIDURA JAN – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
26. KRUMREY FRANCISZEK – RYBNO WIELKIE
27. KRUMREY JAN – RYBNO WIELKIE
28. MELLER MICHAŁ – (*10.09.1902, ?), KAMIONEK
29. MUSZYŃSKI JÓZEF(*1870) – WOLA ŁAGIEWNICKA
30. NOWAK JAN – (*21.06.1900, ?) – WOLA ŁAGIEWNICKA
31. PAWLAK ANDRZEJ – (*1892, +1971) ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
32. POMORSKI – SKRZETUSZEWO
33. PODLEWSKI STANISŁAW – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
34. PRZYBYSZ ANDRZEJ – (*18.11.1897, ?) – IMIOŁKI
35. RACZKOWSKI STEFAN – (*23.05.1895, +27.12.1972) – TUROSTOWO
36. RADECKI WINCENTY (*1877, ?) – WOLA ŁAGIEWNICKA

37. RADEL JÓZEF (*1876, ?) WOLA ŁAGIEWNICKA
38. RATAJCZAK – GŁĘBOKIE
39. SKONIECZNY ADAM – (*25.12.1901 +01.07.1979) KISZKOWO
40. SKRZYPCZAK WALENTY – ZAKRZEWO (PAR. SŁAWNO)
41. STAWIŃSKI JÓZEF (*1873, ?) WOLA ŁAGIEWNICKA
42. STRZYŻEWSKI PIOTR – (*13.05.1899, ?) – KAMIOŃEK
43. SZKUDLAREK PELAGIA – (*19.02.1895, +1984) KISZKOWO, pielęgniarka
w szpit. woj., w Gnieźnie
44. SZMIDT WAWRZYN (*1878, ?) – WOLA ŁAGIEWNICKA
45. SUTKOWSKI JÓZEF – (*17.02.1891, ?) – IMIOŁKI
46. ULRYCH ANDRZEJ – (*1895 +1961) ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
47. WALKOWIAK – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
48. WEŁNIC LEON – (*1899 + 16.03.1919) RYBNO WIELKIE
49. WIŚNIEWSKI KAZIMIERZ(*19.12.1899, ?) – KARCZEWKO, Powst. Wlkp,
III Powst. Śląskie
50. WIŚNIEWSKI WAWRZYN – (*14.07.1888, ?) – IMIOŁKI
51. WIŚNIEWSKI WINCENTY – (*12.07.1891, ?) – IMIOŁKI
52. WOŹNIAK PIOTR – (*17.06.1897, ?) – IMIOŁKI
53. WYSTĘPSKI ANTONI – (*22.05.1900 +18.05.1919) ŁAGIEWNIKI KO-
ŚCIELNE
54. WYSTĘPSKI IGNACY – (*24.07.1902, ?) – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
55. WYSTĘPSKI JAN – (*04.05.1891, +13.02.1947) ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
56. WYSTĘPSKI FRANCISZEK – (*03.10.1896, +?) ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE
57. WYSTĘPSKI STEFAN – (*10.08.1899, +28.06.1974) ŁAGIEWNIKI KO-
ŚCIELNE

BIOGRAMY POWSTAŃCÓW

**CIESIELSKI – GNIEWKOWO****powstaniec wielkopolski**

szeregowiec piechoty w mundurze poligonowym z mauserem wz. 98. Bagnet starszego typu tzw. liść. Pickelhauba okryta pokrowcem sukiennym. Nie ma odznak pułkowych.

BUCZKOWSKI FRANCISZEK (*04.12.1892, ?) – KISZKOWO

Brał udział w walkach o Kiszkowo – walka o pocztę w Kiszkowie oraz w odbudowaniu władz polskich w walce z zaborcą pruskim.

Uhonorowany uchwałą Rady Państwa z 24.02.1972 r., Dz. U. 44, poz. 220, mianowany na podporucznika.

Medal za wojnę 1918/21

Wielkopolski Krzyż Powstańczy G73611 zd. 17.12.1958 (na 400 lecie Poczty Polskiej)

Medal 10-lecia

Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, 1535-71 z dn. 20.12.1971

DOMAGALSKI LEONARD (*27.10.1902 +27.03.1979)

Ur. 27.10.1902 r. w Sławnie. Pochodził z rodziny chłopskiej.

Uczęszczał do szkoły w Sławnie, gdzie nauka odbywała się w języku niemieckim. On i jego koledzy niechętnie uczyli się w tym języku, za co często byli bici. Prawdopodobnie wtedy zrodził się w nim patriotyzm. Gdy miał 16 lat, z dwójką starszych braci (Wiktorem i Stefanem) zaciągnął się na ochotnika do wojska, aby bronić ojczyzny. W Gnieźnie stawili się 27.12.1918 r.

Wszyscy zapisani dostali oręż i mundur. Pod dowództwem Pawła Cymśa pierwszą walkę stoczyli pod Zdziechową, następnie wyruszyli w stronę Trzemesz-na, a stamtąd pod Szubin. Leonard z racji tego, że był za młody nie dostał broni

i zajmował się zaopatrzeniem. Po walkach powrócili do domu. W następnym roku został żołnierzem Piłsudskiego i walczył w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.

Gdy w 1939 r. wybuchła wojna, Leonard i jego bracia zostali wezwani do mobilizacji. Skierowano ich w kierunku Konina i Warszawy. W czasie podróży Leonard złamał nogę, przez co wrócił do domu. W wojnie udziału nie brał.

Zmarł 27.03.1979 r.

DOMAGALSKI WIKTOR (*04.10.1898, ?)



Wiktor Domagalski ze Skrzetuszewa, obok otrzymana przez niego drewniana pamiątka z powstania (fot. B. Krąkowski)

Na zdjęciu po lewej stronie, podoficer huzarów w mundurze wyjściowym. Pułk huzarów w zasadzie stacjonował w Starogardzie Gdańskim, ale jeden szwadron stał reprezentacyjnie w Poznaniu, 1 Przyboczny Pułk Huzarów- 1. Leib-Husaren-Regiment Nr. 1).

Na fotografii po prawej stronie, drewniana pamiątka z udziału w Powstaniu Wielkopolskim, przekazana przez Piotra Leśniewicza ze Skrzetuszewa do Izby Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszkowskiej w Łagiewnikach Kościelnych.



Akt mianowania na stopnia podporucznika p. Stefana Kabacińskiego (fot. Anna Frąckowiak)

KOCHANOWICZ MICHAŁ (*19.09.1885 +29. 01.1919)

Powstaniec Wielkopolski

Michał Kochanowicz urodził się 19.09.1885 r. w Kiskowie jako nieślubne dziecko służącej Wandy Kochanowicz. W wieku 33 lat zgłosił się w Gnieźnie na ochotnika do walk w Powstaniu Wielkopolskim, w którym walczył jako szeregowiec w 4 kompanii gnieźnieńskiej. Będąc żołnierzem uczestniczył w walkach między Kcynią a Szubinem, gdzie został postrzelony w płuco.

Rannego przetransportowano do gnieźnieńskiego szpitala wojskowego. Zmarł w Gnieźnie, w 34 dniu Powstania, 29.01.1919 r., na skutek poniesionych ran. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kiskowie.

Oprac. Sebastian Błochowiak



Cmentarz w Kiszewie, 2011 r. Nagrobki L. Wełnica i M. Kochanowicza (fot. B. Krąkowski)

**ORYGINALNY KRZYŻ Z MOGIŁY POWSTAŃCA WIELKOPOLSKIEGO
MICHAŁA KOCHANOWICZA Z KISKOWA**



Powstańczy krzyż – „lokalny symbol zwycięstwa” (fot. S. Błochowiak)



Uroczyste przekazanie krzyża do Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, 25.10.2012 r.
(fot. K. Soberski), <http://www.piaستowskakorona.pl/news.php?readmore=309>

Członkowie Stowarzyszenia „Wiara Lecha” (R. Skweres, M. Mamet) i Urząd Gminy Kiszkowo (Wójt T. Bąkowski, Przewodniczący Rady Gminy: K. Barańczak) przekazali na rzecz Muzeum unikatowy eksponat – dębowy krzyż z mogiły powstańca wielkopolskiego Michała Kochanowicza z cmentarza w Kiszkanie. Od tego czasu, po renowacji, jest on przechowywany w Dziekanowicach i eksponowany na terenie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego.

PAWLAK ANDRZEJ (1892-1971)

Walczył w:

- I wojnie światowej,
- Powstaniu Wielkopolskim,
- w kompanii wrześniowej, włącznie z obroną Warszawy, gdzie został ranny.

Był wachmistrzem w kawalerii pułku 49 Armii Poznań.

Odznaczony krzyżem Virtuti Militari.

Opr. Michał Guzik, Łagiewniki Kościelne

MELLER MICHAŁ – (*10.09.1902, ?), KAMIONEK

Powstaniec Wielkopolski,

Następnie: walka zbrojna – polskie siły zbrojne na zachodzie

Stopień wojskowy: plutonowy

Odznaczenia: medal lotniczy leg. Nr 2116 Oddz. P.S.P. – Dyplom nadania odznaki 307 Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego Lwowskiego (Anglia)

PODLEWSKI STANISŁAW – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE

Data ur – nieznana.

Jako 18 letni chłopak, został powołany do wojska pruskiego. Brał udział w I wojnie światowej, podczas której został ranny.

Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie brał w nim czynny udział. Walczył w Poznaniu i koło Szamotuł.

Krótko przed wybuchem II wojny światowej, zmarła jego żona, osierocając trójkę dzieci. Z tego też powodu nie brał udziału w walkach na froncie. Jego rodzina została w 1940 r. wysiedlona na Lubelszczyznę.

**SKONIECZNY ADAM**

(*25.12. 1901 w Pieraniu, +01.07.1979)

Podporucznik

Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (nr 55227),

dnia 18.12.1968 r. 11.11.1972 r. mianowany na st. Podporucznika, uchwałą Rady Państwa.

Kiedy wybuchło powstanie, wraz z kolegami wyruszył do walki z Niemcami. Walczył o obronę poczty w Kiszkowie, a potem w Żninie.

Jego udział w walkach dokumentuje zaświadczenie nr 1123 Ch.I. z 11.03.1963 r., wyd. przez Centralne Biuro Wojskowe.

Był osobą bardzo aktywną, ubiegał się o stopień aspiranta oficerskiego. Egzamin zdał 17.08.1921 r.

W 1932 r. ożenił się i podjął pracę w sądzie w Poznaniu jako pomocnik sekretarza. Był również sędzią piłkarskim.

W 1939 r., jako uczestnik powstania, musiał uciekać wraz z żoną Janiną i córkami: Olą i Marią i synem Andrzejem do Kłodawy. Tam pracował w Bierzwiennej w młynie. Po wojnie wrócił do Kiszkowa i podjął pracę księgowego w Siekiernikach koło Rogoźna.

W 1950 r. przeprowadził się do Wierzenicy, gdzie pracował jako księgowy, działał społecznie w PTTK jako Społeczny Opiekun Zabytków, opiekując się kościołem św. Mikołaja, dawną karczmą, dworkiem Cieszkowskiego i młynem wodnym. Działał również w kole ZBOWiD

Źródło: Wierzeniczenia 8 [61] 2008

WEŁNIC LEON (* 1899, +16.03.1919)

Zginął w walkach w czasie Powstania Wielkopolskiego.
Pochowany na cmentarzu w Kiszkanie.

**ULRYCH ANDRZEJ (*1895 +1961)**

Walczył w :

- I wojnie światowej,
- Powstaniu Wielkopolskim.

Mieszkał wraz z żoną Wiktoria i dziećmi w Łagiewnikach Kościelnych, gdzie jest pochowany.

WYSTĘPSKI ANTONI (*22.05.1900 +18.05.1919)

Ur. 22.05.1900 r. w Łagiewnikach Kościelnych, pow. Gnieźnieński.

Syn Wawrzyńca i Antoniny (z domu Ochotna). Wykształcenie podstawowe.

Do Powstania Wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik. Służył w 9 Kompanii III batalion 68 Pułku Piechoty, który w połowie marca 1919 r. przemianowano na 10 Pułk Strzelców Wielkopolskich. W maju 1919 r. III batalion zajął rejon Krusze k. Czarnkowa. Wypadek podczas którego został ranny miał miejsce prawdopodobnie w Maruszewie ok. 6 km na wschód od Krusze. Został postrzelony z karabinu kolegi ze swojej miejscowości – Walkowiaka.

Zmarł 18.05.1919 roku. Pochowano go w zbiorowej mogile 15 poległych Powstańców Wielkopolskich na skraju cmentarza w Czarnkowie przy ul. T. Kościuszki.

Opr. Maria Występska, Łagiewniki Kościelne

WYSTĘPSKI IGNACY – (*24.07.1902, ?) – ŁAGIEWNIKI KOŚCIELNE

Brał udział w Kampanii Kłeckowskiej 1918/19

W kampanii wrześniowej: 3 Pułk Lotniczy Poznań

1-2 września 1939

3-8 września 1939 – Lublin, Świdnik

09-18.09.1939 – Złoczów, Horodenka – internowany

Opr. Anna Frąckowiak

WYSTĘPSKI JAN (*04.05.1891 +13.02.1947)

Ur. 04.05.1891 r. w Łagiewnikach Kościelnych, w pow. gnieźnieńskim.

Syn Wawrzyńca i Antoniny (z domu Ochotna).

Wykształcenie zawodowe: mistrz kowalski

Uczestnik I wojny światowej pod Verdun. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, w latach 1918-1919 w Kompanii Kłeckiej dowodzonej przez ppor. Edmunda Rogalskiego.

W 1923 r. poślubił Marię Malczewską (*10.03.1899 w Zakrzewie, + 07.08.1971)

Dzieci: Zygmunt (*12.04.1924 + 04.08.2006)

Anna (*.... 06.1926, zm. jako niemowlę)

Bogdan (*17.02.1929 + 19.03.1987)

Prowadził kuźnię w Kiszkanie, Łagiewnikach Kośc. i w Działyniu. Potem zamieszkał z rodziną w Gnieźnie, gdzie pracował w warsztatach kowalskich i ślusarskich.

Zmarł 13.02.1947 r. Pochowano go na cmentarzu parafii Świętej Trójcy w Gnieźnie przy ul. Witkowskiej.

Opr. Maria Występska, Łagiewniki Kościelne

WYSTĘPSKI STEFAN (*10.08.1899 +28.06.1974)

Ur. 10.08.1899 r. w Łagiewnikach Kościelnych, w pow. gnieźnieńskim. Syn Wawrzyńca i Antoniny (z domu Ochotna). Wykształcenie podstawowe, rolnik. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, służył w Kompanii Kłeckiej, którą dowodził ppor. Armii Pruskiej Edmund Rogalski. Walczył pod Szubinem i Rynarzewem. Został zweryfikowany przez Zarząd Główny Związku Powstańców Wielkopolskich 1818-1919 pod numerem dyplomu 3567. Brał udział w I wojnie światowej i wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. w okolicach Grodna. W początkowej fazie II wojny światowej został ranny i przebywał w szpitalu polowym w Gnieźnie zlokalizowanym Gimnazjum Żeńskim im. Bł. Jolenty.

W 1931 r. poślubił Stanisławę Ochotną (*04.04.1911 Gniezno, +22.02.2006).

Dzieci: Zofia (*27.03.1931, + 03.08.2006)

Seweryn (*05.12.1934, +13.07.1987)

Eugeniusz (*14.04.1946)

Odnaczenia:

13.11.1958 Wielkopolski Krzyż Powstańczy,

24.06.1972 mianowany na podporucznika Wojska Polskiego,

21.12.1972 Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski.

Stefan Występski zmarł 28.06.1974 r. w Łagiewnikach Kościelnych. Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym

Opr. Maria Występska, Łagiewniki Kościelne

Bibliografia

1. Archiwum Urzędu Gminy Kiszkowo, Dokumenty ZBoWiD Kiszkowo.
2. Powstanie Wielkopolskie w Mroczy i okolicy, Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 Koło nr 23 w Mroczy, Mrocza 2008
3. Śladami Powstania Wielkopolskiego, Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Pile, Piła 2008.
4. Wierzeniczenia, 8 [61] 2008
5. Janusz Kubacki – Gorwecki – opis mundurów, bagnetów oraz orderów.

Summary

Marks and remains of Wielkopolska Uprising in Kiszkowo district

Kiszkowo district did not make any exceptional presence on the map of Wielkopolska Uprising.

The main influence on this situation had for sure the close location to Poznań and Gniezno (the main uprising centers) and the lack of strategically important places in this area. The battles took place in the bigger cities and on the west and north borders of the region. Nevertheless, the inhabitants of Kiszkowo district, except slight skirmishes in this area such as the fight for the post office in Kiszkowo and Glebokie, took an active part in uprising, fighting and dying far from the Kiszkowo district.

So far the list of over fifty people who took part in fights has been created. It is known that the inhabitants of eastern part of the district such as Imiolki, Sławno, Skrzetuszewo, Lagiewniki Koscielne, Wola Lagiewnicka set off at first to support the action in Klecko and then in Gniezno while the western part such as Kiszkowo and Dąbrowka Koscielna after fights in Kiszkowo set off towards Poznań and Szamotuły. There are three graves of insurgents who died in the battle or as a result of sustained injuries. Two of them are located at the cemetery in Kiszkowo and one mass grave is in Sławno where three insurgents are buried.

There are two places of remembrance of Wielkopolska Uprising situated in the district of Kiszkowo. The first one was revealed on 22 September 1974 on the market square in Kiszowo. The monument is dedicated to the fallen and murdered in 1918, 1919 and 1939, 1945. The second place is the Museum of Tradition and Remembrance of Kiszkowo district (Izba Pamięci i Tradycji Ziemi Kiszowskiej) in Lagiewniki Koscielne. It consists of three exhibitions. One of them is dedicated to the people who took part in Wielkopolska Uprising and fights during the Second World War. It includes photos, documents, weapon and uniforms from the time of uprising and the Second World War as well as descriptions of insurgents' profiles. Among the collected items we can find the copy of insurgent's uniform, bayonets, identifications, military decorations and insurgents mementoes.